

Zsarnóczai Sándor
1928–2002

Szeptember 12-én a Kerepesi temetőben vettünk végső búcsút az 1954 októberében újra-indult Közgazdasági Szemle harmadik főszerkesztőjétől. Zsarnóczai Sándor a „fényes szellők” nemzedékének „elitjébe”, a 28-asok korosztályába tartozott. Igazi első generációs értelmiségiként hatalmas életerővel, tenni akarással vágott bele minden feladatba – feladatból pedig jutott neki bőven. 14 éves korában már fizikai munkás volt, munka mellett tanult, egyszerre kapta meg agrármérnöki és közgazdasági diplomáját. Sokféle intézményt vezetett, már egészen fiatal korában igazgatója lett egy szövetkezeti oktatási intézménynek, és az egyetemi tanszékvezetés is hamar „megtalálta”.

Zsarnóczai Sándor 1973-tól 1986-ig volt a Közgazdasági Szemle főszerkesztője. A közgazdaságtudomány első számú hazai orgánumát irányítani nemcsak óriási felelősség, hanem igen nagy rang és elismerés is. Zsarnóczai Sándor számára mégis kétes megtiszteltetés volt ez a kinevezés! 1973-ban már lezárulóban volt a második világháború utáni gazdaságtörténelmünk „aranykora”: a magyar közgazdászok legizgalmasabb kísérletének, a gazdaságirányítás reformjának, az „új mechanizmusnak” a lendülete megtört, ellenfelei már kezdték kiszorítani a parancsnoki posztokról a progresszió képviselőit. Zsarnóczai Sándor ebben az időben került a lap élére; igen erős egyéniségként, kiváló szakmai és társadalmi kapcsolatok birtokában és tudatában irányíthatta a folyóirat működését. Erejét növelte, lehetőségeit bővítette tevékenységének sokrétű volta. Nem vállalta, hogy megélhetése a főszerkesztői poszttól függjön; mindvégig az Állatorvosi Egyetem tanszékvezető tanára maradt. Ezzel azt akarta elkerülni, hogy számára elfogadhatatlan kompromisszumokat kényszeríthessenek rá; hogy írások megjelentetését vagy éppen tiltását követeljék ki tőle.

Főszerkesztőségének idején természetesen a tudományos közlések szabadsága korántsem volt korlátlan. A Szemle jó néhány cikke kavart óriási politikai vihart. Ezek közül számos tanulmány megjelentetését tudatosan vállalta, néha azonban „váratlan balesetek” is történtek. Például 1980 decemberében publikálta a Szemlében egy ifjú kutató (ma az egyik biztosítótársaság elnök-vezérigazgatója) a KGST-t elemző-bíráló értekezését, melynek egyik mondata így hangzott: „A térség [Kelet-Közép-Európa] gazdaságai a világ két kiemelkedően integrálódott egysége, Nyugat-Európa és a Szovjetunió közé szorultak.” Ezért a mondatért még abban a hónapban Moszkvában felelősségre vonták az ott tárgyaló magyar miniszterelnök-helyettest(!).

Zsarnóczai Sándornak a Szemle főszerkesztőjeként vállalt legutolsó akciója az akkor Magyarországon tilalmi listán lévő Hegedüs András vitairatának közreadása volt. Az egykori miniszterelnök A nagyvállalatok és a szocializmus című szenvedélyes írásában bemutatta, miként éltek vissza súlyukkal, politikai befolyásukkal az akkori nagyvállalatok, hogyan fékeztek le, majd igyekeztek a visszájukra fordítani a gazdasági reform intézkedéseit. A cikk megjelenése senki által sem várt hatást váltott ki. Egyre-másra érkeztek a tiltakozó hozzászólások, a Népszabadságban főszerkesztő-helyettesi szintű ledorongolás volt a válasz. „Követ akartam dobni az állóvízbe” – érvelt a megjelentetés mellett Zsarnóczai Sándor, akit azonban magát is meglepett a reakciók hevesége. A

hozzá közel állók tudták, hogy a következő évben ezért ajánlották neki – a lapnál csendesebb – Szövetkezeti Kutató Intézet igazgatói posztját.

A Közgazdasági Szemlét nem egészen másfél évtizedig jegyezte Zsarnóczai Sándor, s ebben az időszakban is szerteágazó tevékenységének csak egyik ága fonódott a lap köré. Az igazi, örök szerelme a szövetkezeti mozgalom volt. Egyetemi tanárként, kutatóként, tudományos és szakmai testületek tagjaként, más folyóiratok szerkesztőjeként ezer szállal kötődött a szövetkezetekhez. Agrárgazdasági, szövetkezetpolitikai szaktekintélyként és főszerkesztőként egyaránt lándzsát tört amellett, hogy a mezőgazdaságot és a feldolgozó tevékenységet együtt kell kezelni, fejlesztésüket integráltan célszerű megtervezni. Ma már tragikomikusnak hat az a felháborodás, amelyet ez a gondolat akkoriban keltett. Az ellenzők szerint ugyanis ez a koncepció összemossa a mezőgazdaságban domináns szövetkezeti, valamint a feldolgozóiparra jellemző állami tulajdont, márpedig az előbbi „köztudomásúlag” alacsonyabb rendű az utóbbinál.

Meggyőződéses híve volt a nagyüzemi és a családi gazdaságok (a „háztáji”) kombinációját megvalósító formának. Ez volt az a – valóban – magyar modell, amelynek tanulmányozására a világ minden szegletéből érkeztek hazánkba szakértők, és akiknek fáradhatatlan buzgalommal ecsetelte e megoldás előnyeit. Sok éven át volt tagja a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége oktatási bizottságának (az Agitcoopnak), s e minőségében tevékenysége nemzetközi dimenziót is öltött – nemcsak a magyar szövetkezeti mozgalom sikereit tudatosította, nemzetközi elismertségét erősítette, hanem igyekezett hozzájárulni a mozgalom más tájakon való elterjesztéséhez, a szövetkezők (jellemzően a szegény emberek) életének sikeresebbé tételéhez.

*

Zsarnóczai Sándort személyes tulajdonságai, adottságai predesztinálták a vezető szerepre: tekintélyt parancsoló megjelenése, önbizalma, igen korán megszerzett szakmai és irányítói tapasztalatai mind-mind hozzájárultak ahhoz, hogy nagy derűvel vegye az élet akadályait – meg a főszerkesztői munka mindennapi nyűgeit. Ez a feladatkör sokban hasonlít a bankáréhoz: ha a főszerkesztő nemet mond egy szerzőnek, nem takarózhat semmi felsőbbbséggel. Egy bankár nem mondhatja, hogy azért nem ad pénzt, mert nincs neki – éppen így egy főszerkesztő sem hivatkozhat arra, hogy nincs hely a lapjában; mindkettejük „ügyfele” legtöbbször személyes sértésnek veszi az elutasítást, és természetesen nem üzleti tervében, anyagi helyzetében, illetve tudományos teljesítményében látja a kudarc okát. Zsarnóczai Sándor mindig nevetve fogadta a rovatvezetők csűrészavarását, ha – az előbb említett kellemetlenség elől menekülve – rá akarták tuszkolni a visszautasítás kényes feladatát. Elég széles a vállam, elbírja ezt a terhet is – szokta volt „kisegíteni” kollégáit.

Segítőkézsége számtalan munkahelyének mindegyikén megnyilvánult; kollégáit támogatta, szakmai előmenetelük elől igyekezett elhárítani az akadályokat. Nagyra becsülte a teljesítményt, és az általa vezetettektől kiváló munkát követelt. A Szemlében több mint húsz éve egyfajta minőségbiztosítási módszert vezetett be: a megjelent lapszámokat rendszeresen elolvastatta (vagy – ahogyan a nyomdász szakmában mondják – „megolvastatta”) egyik nyugdíjas kollégánkkal, aki bizony minden hónapban talált 5-10 elütést, rossz megfogalmazást. Mint tapasztalt „sajtómunkás” persze jól tudta, hogy hibátlan sajtótermék nem létezik; a célja csak az volt, hogy ezzel a módszerrel a jövőben megelőzze a típushibákat. Ugyancsak szerkesztői igényességre vallott az a követelmény, hogy a magyar nyelven megjelent könyvekből, folyóiratokból vett idézetek pontosságát, „betűszerintiségét” is ellenőriznünk kellett.

*

A rengeteg tennivaló miatt kevés ideje jutott a klasszikus tudományos építkezésre: csak 54 évesen szerezte meg a kandidátusi, 66 évesen, már nyugdíjasként, a közgazdaságtudomány doktora címet. Érdeklődési köre nagyon széles volt: a szakmai olvasmányok mellett falta a szépirodalmat, szenvedélyesen szerette a filmművészetet, elsősorban a magyar filmeket. Már a hetvenes években – amikor ez még korántsem mindennapos – plebejus értékrendjéhez nem igazán illő, elegáns sportoknak hódolt: síelt és teniszezett.

A főszerkesztői székéből föllállva még sokáig nem szakította meg kapcsolatát a Közgazdasági Szemlével: 1992 végéig tagja maradt a szerkesztőbizottságnak. Akkor a korábbi értelemben vett testület megszűnt: azóta az MTA Közgazdaságtudományi Bizottsága látja el ezt a funkciót – annak viszont már nem volt a tagja. Emlékét mégis megőrzi azok a szerkesztőbizottsági tagok, szerkesztők, akik még együtt dolgozhattak vele, azok a szerzők, akik abban a bizonyos 13 évben publikáltak a Közgazdasági Szemle hasábjain, és természetesen a közgazdaságtudomány és a gazdaságpolitikai írások iránt érdeklődő olvasók.

Halm Tamás